

УДК 502:06:006.03
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ І
НАЦІОНАЛЬНОЇ НОРМАТИВНИХ БАЗ ЩОДО УПРАВЛІННЯ
НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ

Ю.В. СЛИВА, кандидат технічних наук

Проаналізовано передумови виникнення екологічного менеджменту та сучасний стан регулювання вимог до управління навколишнім середовищем у міжнародних та національних стандартах серії 14000.

***Ключові слова:** екологічний менеджмент, міжнародні стандарти ISO серії 14000, система управління навколишнім середовищем.*

Різка посилення техногенної дії на довкілля створило реальну загрозу екологічної кризи. У зв'язку з цим у 70-х роках ХХ століття почалися розробки стратегічних планів природоохоронної діяльності, орієнтованих на пошук маловитратних і ефективних технологій виробництва.

Основним стратегічним напрямом природоохоронної діяльності була прийнята стратегія end - of - pipe ("на кінці труби"), коли вимірювалися забруднення, що виходять з труби. Цей принцип був визнаний некоректним.

Широкомасштабність і величезна різноманітність використання природних ресурсів у господарській діяльності природним чином зумовили необхідність застосування системного підходу, науково-обґрунтованого інформаційного і економічного аналізу природокористування, таким чином, стали формуватися базові основи системи екологічного управління – екологічного менеджменту.

Мета досліджень – вивчити і проаналізувати історичний розвиток та сучасний стан міжнародної та національної нормативних баз щодо управління навколишнім середовищем.

Матеріали і методика досліджень – аналіз, синтез, порівняння та узагальнення.

Результати досліджень. Разом з організацією великих промислових виробництв, посилилась їх шкідлива дія на довкілля і виникла реальна небезпека виснаження не лише невідновних, але й відновних природних

ресурсів. При розробці нафтових родовищ, швидкі темпи росту видобутку нафти і газу призвели до забруднення довкілля в країнах-постачальниках сировини, а інтенсивність гірських розробок – до техногенного перетворення ландшафтів, створення великих водосховищ – до зміни рівня ґрунтових вод і порушення водно-сольового балансу навколишніх територій, посилення інтенсивності геологічних дій – до зміни їх якості, будівництво потужних теплових електростанцій – до виникнення нового теплового забруднення гідросфери і атмосфери, що сприяло деградації і виснаженню рибних запасів, заростанню водосховищ тощо, а розвиток транспорту, різних радіотехнічних пристроїв – до підвищення загального рівня шуму, вібрації, електромагнітних випромінювань.

Погіршення стану довкілля і небезпека виснаження не відновлюваних та відновлюваних ресурсів привернули увагу багатьох учених, політиків і громадськості до проблеми забруднення навколишнього середовища.

У 1972 році відбулася Міжнародна Стокгольмська конференція з навколишнього середовища, в роботі якої взяли участь представники 113 країн.

У 1978 році на Міжнародній конференції в Женеві обрано напрям технічного переозброєння на основі ресурсозберігаючих і маловідходних технологій. Це вимагає вкладення великої кількості фінансових коштів. Пошук методів зниження витрат на впровадження таких технологій сприяв появі інвестиційного екологічного менеджменту.

В 1983 році ООН створила Всесвітню комісію з довкілля і розвитку, в звіті якої за 1987 рік відзначено, що якщо людство не змінить виробничу діяльність і спосіб життя, його чекають надзвичайно важкі випробування і різке погіршення довкілля.

У червні 1992 року в Ріо-де-Жанейро відбулася конференція ООН з довкілля і розвитку. Представниками 179 держав було прийнято історичний документ "Порядок денний на XXI століття" - своєрідна екологічна програма на нове століття, спрямована на досягнення високої якості довкілля і здорової економіки для усіх народів світу. Екологічні вимоги міняють підходи до

економіки і соціального розвитку, державного регулювання та управління на усіх рівнях.

Сучасне виробниче екологічне управління в першу чергу спрямоване на дотримання обов'язкових вимог у довкіллі і використанні природних ресурсів. Очевидна необхідність розробки і прийняття міжнародних стандартів щодо управлінню довкіллям.

Тому на вимогу суспільства та зацікавлених сторін у 1992 році у Великобританії був впроваджений національний стандарт BS - 7750 (British standard of environmental management system) - перший європейський стандарт з екологічного менеджменту, який став використовуватися і в інших країнах Європи (Швеція, Норвегія та ін.) як національний стандарт. Він став основою для розробки Керівництва (правил) Європейської Спільноти (ЄС) з екологічного менеджменту і екологічного аудиту (EMAS). Ці правила прийняті Радою ЄС у 1993 році.

Системи управління, створені відповідно до правил EMAS, містять конкретні вимоги до використовуваних технологій. Найважливішою в цих правилах є вимога постійного вдосконалення заходів з охорони довкілля, широке інформування світової громадськості і усіх зацікавлених сторін про діяльність підприємства, вироблювану ним продукцію, природоохоронні заходи, щорічні публікації про діяльність підприємства. Крім того, на форумі, який відбувся в 1992 році в Ріо-де-Жанейро було прийняте рішення щодо розробки нових міжнародних стандартів у сфері екологічно орієнтованого управління.

Міжнародні стандарти ISO серії 14000

Стандарти ISO серії 14000 розробляє Технічний комітет 207 (TC 207). Як модель для міжнародного стандарту використали британський стандарт BS 7750. Перші стандарти ISO серії 14000 були офіційно прийняті і опубліковані у кінці 1996 року, а у 2004 році видана нова їх редакція.

У таблиці наведено чинні стандарти ISO серії 14000, станом на 01.01.2013р.

Стандарти ISO серії 14000, станом на 01.01.2013р.

Стандарт	Назва стандарту
<i>Системи екологічного менеджменту</i>	

ISO 14001:2004	Системи екологічного менеджменту. Вимоги та настанови до використання.
ISO 14004:2004	Системи екологічного менеджменту. Загальні керівні настанови щодо принципів, систем та способів забезпечення.
ISO 14005:2010	Системи екологічного менеджменту. Керівні настанови для поетапного впровадження системи менеджменту навколишнього середовища, включаючи оцінку екологічної ефективності.
ISO 14006:2011	Системи екологічного менеджменту. Керівні настанови для екопроекування.
<i>Екологічний аудит</i>	
ISO 14015:2001	Екологічний менеджмент. Екологічна оцінка майданчиків та організацій
ISO 19011:2011	Керівні настанови щодо аудиту систем менеджменту
<i>Екологічне маркування</i>	
ISO 14020:2000	Етикетки та декларації екологічні. Загальні принципи.
ISO 14021:1999	Етикетки та декларації екологічні. Самодеклараційні екологічні заяви (Екологічне маркування типу II)
ISO 14024:1999	Екологічні знаки та декларації. Екологічне етикетування типу I. Принципи та процедури.
ISO 14025:2006	Екологічні знаки та декларації. Екологічні декларації типу III. Принципи та процедури.
<i>Оцінка екологічної ефективності</i>	
ISO 14031:1999	Екологічний менеджмент. Оцінка екологічної ефективності. Керівні настанови.
ISO/TS 14033:2012	Екологічний менеджмент. Інформація про кількісні методи дослідження навколишнього середовища. Керівні настанови та приклади.
<i>Життєвий цикл продукції</i>	
ISO 14040:2006	Екологічний менеджмент. Оцінка життєвого циклу. Принципи та структурна схема
ISO 14044:2006	Екологічний менеджмент. Оцінка життєвого циклу. Вимоги та керівні настанови.
ISO 14045:2012	Екологічний менеджмент. Оцінка екологічної ефективності систем продуктів. Принципи, вимоги та керівні настанови
ISO/TR 14047:2012	Екологічний менеджмент. Оцінка впливів життєвого циклу. Приклади застосування ISO 14042 до ситуацій впливів
ISO/TS 14048:2002	Екологічний менеджмент. Оцінка життєвого циклу. Формат документації даних.
ISO/TR 14049:2012	Екологічний менеджмент. Оцінка життєвого циклу. Приклади використання стандарту ISO 14041 для визначення цілей та області дослідження та для аналізу запасів
<i>Терміни та визначення</i>	
ISO 14050:2009	Екологічний менеджмент. Словник.
ISO 14051:2011	Екологічний менеджмент. Ведення звітності по матеріальним потокам. Загальна система. Забруднення, боротьба з забрудненням та консервація.
<i>Облік екологічних аспектів</i>	
ISO/TR 14062:2002	Екологічний менеджмент. Інтегрування екологічних аспектів в проектування та розроблення продуктів
ISO 14063:2006	Екологічний менеджмент. Обмін екологічною інформацією. Керівні настанови та приклади.

ISO 14064-1:2006	Парникові гази. Частина 1. Технічні вимоги та настанови для організацій для визначення кількості, і звітності щодо емісії парникових газів та їх видалення
ISO 14064-2:2006	Парникові гази. Частина 2. Технічні вимоги та настанови для проєктувальників для визначення кількості, моніторингу і звітності щодо зменшення емісії парникових газів та видалення перевищеної кількості.
ISO 14064-3:2006	Парникові гази. Частина 3. Технічні вимоги та настанови щодо валідації і верифікації тверджень відносно парникових газів
ISO 14065:2007	Парникові гази. Вимоги до органів щодо валідації і верифікації парникових газів, що використовуються для акредитації або інших форм визнання.
ISO 14066:2011	Парникові гази. Вимоги до компетентності груп валідації і верифікації парникових газів

Отже, на 01.01.2013 року чинними є 27 міжнародних стандартів ISO серії 14000, які охоплюють питання розроблення систем екологічного менеджменту, настанови щодо проведення екологічних аудитів, вимоги до екологічного маркування продукції, правила оцінки екологічної ефективності, вимоги та настанови щодо оцінки життєвого циклу продукції, терміни та визначення понять, та нормативні документи щодо обліку екологічних аспектів.

Розглянемо стан гармонізації міжнародних стандартів ISO серії 14000 в Україні. Станом на 01.01.2013 року в Україні із зазначеної серії прийняті як національні такі стандарти:

- ДСТУ ISO 14001:2006 «Система екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосовування»;
- ДСТУ [ISO 14004:2006](#) «Система екологічного управління. Загальні настанови щодо принципів, систем та способів забезпечення»;
- ДСТУ [ISO 14015:2005](#) «Екологічне керування. Екологічне оцінювання виробничих об'єктів та організацій»;
- ДСТУ ISO 19011:2003 «Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління»;
- ДСТУ [ISO 14020-2003](#) «Екологічні маркування та декларації. Загальні принципи»;
- ДСТУ [ISO 14021-2002](#) «Екологічні маркування та декларації. Екологічні самодекларації. (Екологічне маркування типу II)»;
- ДСТУ [ISO 14024-2002](#) «Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи»;

- ДСТУ [ISO 14025:2008](#) «Екологічні маркування та декларації. Екологічні декларації типу III. Принципи та процедури»;
- ДСТУ [ISO 14031:2004](#) «Екологічне керування. Настанови щодо оцінювання екологічної характеристики»;
- ДСТУ [ISO/TR 14032:2004](#) «Екологічне керування. Приклади оцінювання екологічної характеристики»;
- ДСТУ [ISO 14040:2004](#) «Екологічне керування. Оцінювання життєвого циклу. Принципи та структура»;
- ДСТУ [ISO 14041:2004](#) «Екологічне керування. Оцінювання життєвого циклу. Визначення цілі і сфери застосування інвентаризації»;
- ДСТУ [ISO/TR 14047:2007](#) «Екологічне управління. Оцінювання впливів у процесі життєвого циклу. Приклади застосування ISO 14042».
- ДСТУ [ISO/TR 14062:2006](#) Екологічне керування. Враховування екологічних аспектів під час проектування та розроблення продукції.

Отже, на національному рівні гармонізовано лише 14 стандартів, що становить 51,85% від загальної кількості міжнародних стандартів ISO серії 14000.

Висновки

1. Станом на 01.01.2013 міжнародна нормативна база у сфері екологічного управління загалом нараховує 27 нормативних документів двох категорій - стандарти ISO і ISO/TR.
2. Станом на 01.01.2013 національна нормативна база у сфері екологічного управління налічує 14 гармонізованих стандартів двох категорій - ДСТУ ISO і ДСТУ ISO/TR.
3. Коефіцієнт гармонізації національних стандартів становить 0, 52 що є незадовільно. Необхідно прискорити гармонізацію національних стандартів з міжнародними ISO серії 14000, особливо стосовно оцінки життєвого циклу продукції та обліку екологічних аспектів.
4. Доцільно переглянути національні стандарти ДСТУ ISO 19011:2003, ДСТУ [ISO 14040:2004](#) та ДСТУ [ISO/TR 14047:2007](#) і актуалізувати їх відповідно до нових версій міжнародних стандартів.
5. Необхідно оцінити доцільність чинних національних стандартів ДСТУ [ISO/TR 14032:2004](#), ДСТУ [ISO 14041:2004](#), через те, що відповідні міжнародні стандарти скасовані.

Список літератури

1. Внедрение ИСО 14001: Модель РОМ или модель ВОМ? // Менеджмент: горизонты ИСО. – 2007. – № 2. – С. 20–22.
2. Королева С.О. Система экологического менеджмента на предприятии // Стандарты и качество. – 2005. – № 4. – С.7-10
3. Системы екологічного менеджменту: Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iso.org/iso/ru/home/search.htm?qt=14001&sort=rel&type=simple&published=on>

Современное состояние развития международной и национальной нормативных баз по управлению окружающей средой

Ю.Слива

Проанализированы предпосылки возникновения экологического менеджмента и современное состояние регулирования требований к управлению окружающей средой в международных и национальных стандартах серии 14000.

Ключевые слова: экологический менеджмент, международные стандарты ISO серии 14000, система управления окружающей средой

Current state of international and national regulatory frameworks for environment management

U. Slyva

This paper analyzes the background of environmental management and current regulation requirements for environmental management in international and national standards 14000.

Key words: environmental management, international standards ISO 14000, Environmental Management System